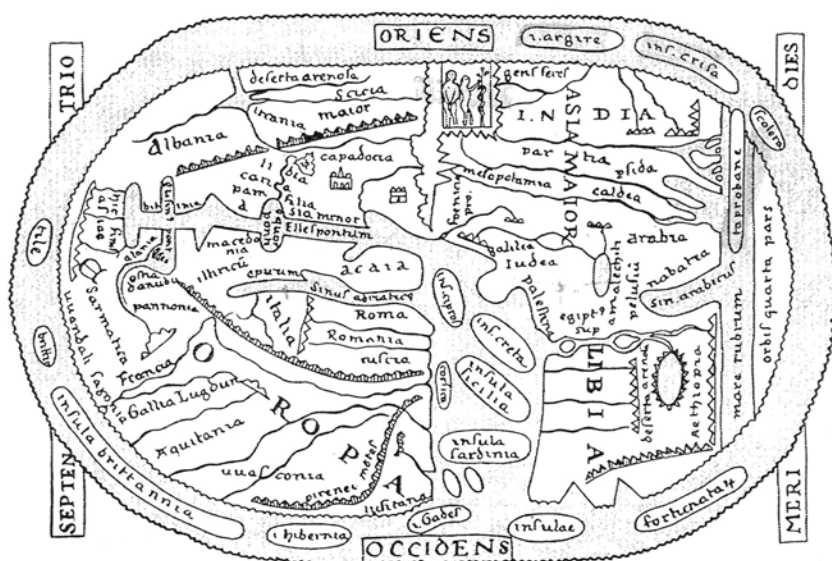

Centre d'estudis **colombins**

1 - Mappaemondus de Saint Sever - XIe siècle

ÒMNIUM CULTURAL

Montcada, 20, pral. (Palau Dalmaes) 08003 BARCELONA
Tel. 93 319 80 50 – Fax: 93 310 69 00

Butlletí del Centre d'Estudis Colombins
Any IX / Núm. 25 / 2000 / Preu: 300 Pts. – 18 FF – 1,79 euros

25

BUTLLETÍ DEL CENTRE
D'ESTUDIS COLOMBINS

ANY IX / Núm. 25

Director: Joaquim Arenas i Sampera

Secretaria de redacció:

Teresa Clota i Jaume Cañadas

Editor: Òmnium Cultural

Imprimeix: Casa Boada - Comtal, 26

08002 - Barcelona

Dipòsit Legal: B- 16689/95

Sumari

Editorial

Vida del Centre

Tribuna

- Notícia històrica dels catalans que intervingueren en el descobriment d'Amèrica

Articles

- Els protocols notariais de la Batllia de Cardona del segle XIV dipositats a la Biblioteca de Catalunya de Barcelona.
Per Francesc Albardané
- La data de naixement d'En Cristòfor Colom.
Per Jordi Bilbeny
- Veritablement Fernando Colón no sabia on havia nascut el seu pare?
Per Pere Català Roca
- Unes lleis catalanes enfront de Gènova.
Per Caius Parellada i Cardellach
- Una conversió inesperada.
Per Josep M. d'Ortadó i de Maymó

Entrevista

In memoriam

Bibliografia

per Joaquim Arenas i Sampera

NOTA

S'autoritza la reproducció, parcial o total, dels articles publicats en aquest butlletí, sempre que s'hi faci constar la procedència. Agraïm que se'n fes arribar un exemplar de les publicacions on els nostres treballs hagin estat reproduïts o esmentats o fins i tot una fotocòpia que identifiqui la publicació i la data d'edició.

Editorial

Coincideix la publicació d'aquest extraordinari del Butlletí del Centre d'Estudis Colombins, número 25, amb el desè aniversari de la nostra Associació.

El Butlletí és una obra col·lectiva dels membres del Centre, recull al llarg de més de vuit anys d'estudis i comentaris la temàtica històrica en la qual el Centre està treballant.

No hi ha cap institució acadèmica que es proposi expandir els resultats de la feina que fa que no disposi d'un òrgan de difusió.

El Butlletí és un clar exponent de les tendències i de les línies d'estudi historiogràfic existents i vives dintre de l'Associació. Així, totes han estat representades. S'hi poden constatar escrits de recercadors punta, oposats a "l'establiment" oficial, que presenten opcions arriscades i un inconformisme sa que ha ajudat a la divulgació de la teoria catalana de la naturalesa de Colom en la nostra societat, com mai no havia estat.

Una altra línia que palesen els escrits de l'apartat *Articles* és la dels investigadors que cerquen, en els arxius, noves dades i expliquen llurs treballs. S'hi troba, igualment, la feina d'investigació -relació que va construint història.

No són pas poques les qüestions aclarides sobre Colom i el món català que membres del centre han constatat en el Butlletí.

Totes les tendències són acollides i totes respectades perquè cadascuna en el front comú cobreixen espais necessaris.

No podem oblidar les altres seccions del nostre trimestral.

La *Vida del Centre*, que manté informada la nostra petita col·lectivitat dels actes, efemèrides i situacions viscudes.

Tribuna, que aporta en cada número textos d'autors consagrats.

Bibliografia, aportació a la informació dels lectors.

Amb el número 25 no acaba pas cap període sinó que tot comença, perquè, no hi ha pitjor enemic de la veritat històrica que el conformisme intel·lectual.

Per acabar, volem consignar que aquest mes de juny del 2000, s'han acabat de publicar les Actes del I Col·loqui Internacional d'Estudis Colombins de Barcelona. Quatre quaderns, que aplegats, formen un volum de proporcions estimables i aporten un contingut d'estudis històrics colombins com n'hi ha pocs.

Ultra la feina dels autors de cada una de les ponències i comunicacions publicades, hi ha l'aportació de la tasca constant de qui, des de secretaria, ha corregit i conformat l'edició.

Ho dèiem suara, tot comença, no pas per la feina feta que ha estat molta, sinó per la voluntat renovada de treballar per aconseguir, en el marc del rigor en la recerca, l'objectiu que és la causa i motivació del nostre Centre d'Estudis Colombins.

Joaquim Arenas i Sampera
President

Vida del Centre

Després de l'edició íntegra de les actes del I Col·loqui Internacional d'Estudis Colombins de Barcelona (1993) -en quatre volums-, esmentem les activitats d'aquest darrer semestre.

Conferències

El 23 de febrer, el consoci Sr. Ernest Vallhonrat, va presentar un treball sobre *Els catalans en la colonització d'Amèrica*, fruit del seu llarg viatge per l'Amèrica Central. Va documentar la conferència amb moltes il·lustracions gràfiques recollides durant la seva estada per diversos països de l'Amèrica Llatina, i ho completà amb emotius testimonis i experiències personals. Fets que evidencien els vincles i els records que hi resten de la relació amb la descoberta i l'estada de catalans a Amèrica.

El 27 d'abril, va fer la conferència mensual el Sr. Jordi Vila i Roura, estudiant de quart de dret, especialista i estudiós de les Capitulacions de Santa Fe. Amb el títol *Les capitulacions de Santa Fe. Un document català*, va exposar, d'una manera molt precisa, els trets de catalanitat que aquest document presenta des del punt de vista jurídic. Aportà nombrosos exemples, només per citar-ne un, la figura del virrei només era coneguda a la corona Catalano-Aragonesa.

El 22 de juny, el nostre consoci i membre de la Junta, Francesc Albardané, va presentar el seu treball *Les novetats del fons Navarro*. Cal destacar la lloable tasca de recerca que el Sr. Ramon Navarro ha dut a terme en l'Arxiu de Protocols Notarials de la Batllia de Cardona dipositats a la Biblioteca de Catalunya. També cal apreciar la dedicació que el Sr. Francesc Albardané

esmerça en el buidat d'aquesta d'informació per tal de poder enllaçar la família Colom de Cardona amb els Colom de Barcelona, tan directament implicats amb la vida del Descobridor.

Itineraris

El X *Itinerari colombí* va ser a la comarca de l'Alt Penedès. Un nombrós grup de colomins vàrem fer la ruta de tres punts connectats entre si per la història de les famílies que hi vivien: la Torre Ramona, des d'on es veuen el Molí i la Torre Coloma, i per la part de dalt el Castell de Subirats. Al Molí Coloma vàrem ser rebuts i atesos molt amablement per la propietària, ens va ensenyar les dependències d'aquest antic casal, i la part dedicada a celler de vins de marca ben reconeguda. Ens va mostrar també com els nous propietaris de la finca, fan recopilació dels documents antics pertanyents a la història d'aquesta casa i els va posar a la disposició del Centre per a consultar-los.

Després vàrem pujar al Castell de Subirats on, tot i la llunyania, a l'església sempre hi havien estat fets els casaments i els bateigs de la família del Molí Coloma.

Havent dinat vàrem visitar la Torre Ramona, en la qual també vàrem ser molt ben rebuts per la propietària i els seus fills. En són propietaris de fa moltes generacions i són molt curosos de conèixer i conservar la pròpia història. La planta noble de la casa estava amb reformes i, des del pati estant, obert al mig de la casa, entre ells i els estudiosos colomins vàrem fer uns traçats històrics de la relació d'aquesta casa amb d'altres famílies influents i amb els lligams que tenien amb el Descobridor i amb els qui l'acompanyaven als viatges, cosa que resultava ben interessant de saber.

L'XI *Itinerari colombí* fou per terres de Catalunya Nord. El dia 20 de maig, sortírem dos autocars de Barcelona cap al monestir de Cuixà. Fou una visita guiada molt completa. Ens tenien reservada una sala per fer la conferència prevista sobre la vinculació de Cristòfol Colom i la Descoberta d'Amèrica amb qui temps a venir fou abat de Cuixà, el monjo benedictí de Montserrat Fra Bernat Boil. La conferència, però, s'hagué de suspendre perquè per motius familiars el conferenciant no s'hi pogué desplaçar. A la tarda assistírem a Rià a la inauguració del monument *Als orígens de Catalunya i de les terres de parla catalana*, en commemoració de la destrucció del Castell d'Arrià, Casal dels comtes de Barcelona, bressol de Guifré el Pelós, ordenada pel rei francès Lluís XIV, el 16 de maig de l'any 1672, per tal de destruir la nostra història.

Òbits

Hem de lamentar la mort del nostre consoci i col·laborador Eduard Tell i Nohet que morí a Barcelona el dia 2 de febrer. Havia col·laborat en la tasca de secretari del que aleshores era *Agrupació d'Estudis Colomins*; fou un home que dedicà la seva vida a Catalunya, treballà en molts àmbits, i també hem de fer present que dedicà molt temps i esforç en la causa de la catalanitat de Colom.

Fem arribar a la seva família el nostre condol.

També hem de lamentar el traspàs d'un altre dels nostres consocis, el Sr. Antoni Irlès i Miñana. Reposin en pau.

Presentacions, actuacions externes

El Sr. Caius Parellada i Cardellach, el mes de gener va presentar el seu darrer llibre: *"La monarquia catalana medieval. El regne de Catalunya"*. Encara que no

està directament vinculat a la Descoberta, l'obra aporta fets significatius i vàlids també per avaluar i relacionar els fets històrics manipulats pels poders malintencionats de sempre.

Esmentem amb satisfacció els treballs d'investigació que continua fent el nostre consoci i membre de la junta del Centre, l'historiador Jordi Bilbeny. Obra seva és l'organització del Simposi sobre la censura en la descoberta catalana d'Amèrica, celebrat a Arenys de Mar, el dissabte 29 d'abril. Partint de la premissa que "Colom i els qui l'acompanyaven eren catalans", el professor Carles Mora va obrir un torn d'intervencions protagonitzades per l'historiador Jordi Bilbeny, el periodista David Bassa, la historiadora Montserrat Rodríguez, l'estudiant de dret Jordi Vila, Teresa Baqué, investigadora, i el Sr. Joaquim Arenas president del Centre d'Estudis Colombins. Entre el públic assistent també hi havia alguns socis del nostre Centre.

Falsificació, censura, manipulació històrica i mentides interessades són les conclusions a què conduïren tots els estudis que presentaven. També del mateix Jordi Bilbeny han aparegut dos treballs d'investigació al diari *El Punt* els mesos de maig i agost.

Tribuna

Transcripció de l'apartat IV de l'estudi "Noticia històrica dels catalans que intervingueren en lo descobriment d'Amèrica" del qual és autor Antoni Aulestia i Pijoan. L'estudi reproduït, en ortografia no normalitzada de l'època, forma part de l'obra del mateix autor "Estudis

històrics". *Il·lustració Catalana. Barcelona, sense data.*

NOTICIA HISTÒRICA DELS CATALANS QUE INTERVINGUEREN EN LO DESCOBRIMENT D'AMÈRICA

Per un fragment de la obra del canonge Vila, qu'existia en l'arxiu del Convent de Sant Geroni de la Murtra, titulada *Armes dels regnes de les Índies orientals i occidentals*, constava, i ho havien reproduït los autors d'història catalana més llegits, com Pi i Marimon, Balaguer y altres, que LLUIS DE SANTÀNGEL, Escrivà del Racional del Sr. Rey en Ferran, era lo qui havia dextat los diners per pagar la primera expedició de Colon.

Aqueixa noticia que sorprenia agradablement a tots los que llegien aquelles obres, no venia, com hem dit, confirmada en elles per cap dato autèntich, sent així que des de l'any 1825 existia publicat un document, que sobre sa certesa no dexava lloch a dubte, en una obra que tal volta per sa mateixa especialitat no fou degudament consultada.

En efecte: en lo tomo II, pàgines 4 y 5 de la *Colección de viajes que hicieron por mar los españoles desde fines del siglo XV*, importantíssim aplech fet d'ordre real per D. Martí Fernandez de Navarrete dels més triats documents referents als mateixos, hi hà transcrit un document que và epigrafiat del modo següent:

Nº II. *Relación de varias cantidades de maravedís dadas de orden de los Señores Reyes á Cristobal Colon, antes y al tiempo de su primer viaje á Indias, y en ell se contienen copias d'uns fragments de dos llibres de comptes existents en l'arxiu de Simancas; dientse respecte del segon lo que segueix:*

«En otro libro de cuentas de García Martínez »y Pedro de Montemayor de las composiciones »de Bulas del Obispado de Palencia del año 1484 »hay la partida siguiente:

«Dio y pagó más el dicho Alonso de las Cabezas (tesorero de la Cruzada, en el Obispado de Badajoz) por otro libramiento del dicho Arzobispo de Granada, fecho 5 de Mayo de 92 años, á Luis de Santangel, Escribano de Ración del Rey nuestro Señor, e por él a Alonso de Angulo, por virtud de un poder que del dicho Escribano de Ración mostró, en el cual estaba inserto dicho libramiento, doscientos mil maravedís, en cuenta de cuatrocientos mil que en él, en Vasco de Quiroga, le libró el dicho Arzobispo por el dicho libramiento de dos cuentos seiscientos cuarenta mil maravedís que hobo de haber en esta manera: un cuento y quinientos mil maravedís para pagar á D. Isag Abrahan por otro tanto que prestó á sus altezas para los gastos de la guerra, é el un cuento ciento cuarenta mil maravedís restantes para pagar al dicho Escribano de Ración en cuenta de otro tanto que prestó para la paga de las carabelas que sus Altezas mandaron á las Indias, é para pagar á Cristobal Colon que va en la dicha armada.»

Confirmem plenament que dit emprèstic el feu Santàngel de sos caudals propis y com a particular, a més del transcrit fragment, les paraules de Gómara en sa notable obra *Hispania Victrix*, qui parlant d'aquest mateix fet, que podia saber per boca dels coetanis de Colon, diu: «Y porque los Reyes no tenían dineros para despachar á Colon, les prestó Luis de Sant Angel, su escribano de racion, seis cuentos de maravedís que son en cuenta más gruesa diez y seis mil ducados,»¹ quantitat qu'es apro-

ximadament la matexa citada per Vila.

Lo conegut autor de la *Vida y viatges de Cristòfol Colom*, Washington Irving, després de citar lo rasgo de desprendiment de Santàngel de respondre a la Reyna «que no tenía per què empenyar les seves joyes» per la primera expedició de Colon «perquè ell estava prompte a provehir les sumes necessaries» (cap. VI), diu a la següent ratlla que «los fondos, en realitat, los suministraren los cofres d'Aragó; disset mil florins s'adelantaren per Santàngel del Tesor de Fernando»; contradicció palmaria, ja que si existien los caudals de propietat del Rey, no calia que'ls emmanllevesen a un particular, y si'ls dexava'l Tesor d'Aragó no tenía explicació la carta d'entrega que conté'l document citat, y en lo qual lo nom d'en Santàngel va incluit en una clàusula en que's parla d'altra persona, també acrehedora dels Reys, d'una certa quantitat per subvenir als gastos de la guerra. A més de que'l text de Gómara parla ben clar a l'expressar la rahó d'aquell emprèstic, dient qu'era perque *los Reyes no tenían dineros*.

Los mòvils que pogueren impulsar a l'Escrivà racional a tan lloable desprendiment (tant més d'estimar en una època en que empreses de la naturalesa de les de Colon, encara que fossen patrocinades pels Reys, revestien un caràcter d'empreses particulars) los trobarèm en l'amistat que l'unia ab l'Almirant, amistat que's demostra eloqüentment ab lo fet de que la primera carta qu'aquest escriu en tornant de sa primera expedició es per Santàngel. Dita carta's troba també en la *Colecció* de Navarrete (tomo I, pàg. 167) y està fetxada des de la carabela sobre les illes Canaries² a 15 de febrer de 1493. En ella explica a Santàngel molt extensament tota sa ex-

¹ Gómara. - *Hispania Victrix*: Primera y segunda parte de la Historia General de las Indias.- (Colecció de Rivadeneyra, tom. 26, pàg. 166.)

² Creu Navarrete qu'eren les Azores.

pedició, ab curiosíssims pormenors y interessants detalls. La carta anava acompanyada d'una ànima ò fulla continuació d'ella, fetxada a 4 de març.

Articles

ELS PROTOCOLS NOTARIALS DE LA BATLLIA DE CARDONA DEL SEGLE XIV DEPOSITATS A LA BIBLIOTECA DE CATALUNYA DE BARCELONA

per Francesc Albardané

La família Colom de Barcelona-Cardona

Des dels primers moments en què es va postular la teoria de la catalanitat de Colom per Luis Ulloa i Cisneros l'any 1927, es va considerar com a probable que el Descobridor fos membre d'una família Colom establerta a Barcelona el segle XV, ja que era l'única en què alguns dels seus membres varen ser considerats com a nobles. Ja a finals dels anys vint i principis dels anys trenta, Ricard Carreras i Valls, que era l'arxiver de l'Arxiu Històric de Protocols Notarials de Barcelona, va fer diversos escrits i estudis sobre aquesta família. L'erudit Enric Mitjana de Las Doblas, va aprofundir aquests estudis i va publicar alguns articles al Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, que sempre han estat d'obligada referència per tots els estudiosos colombins. Quan va aparèixer el mecanoscrit de Mitjana de Les Doblas en els medis colombinistes a mitjan dels anys vuitanta, encara es van precisar més els coneixements que es tenien d'aquesta

família catalana. De tota manera, aquest mecanoscrit ja era conegut per l'elit dels estudiosos com Pere Català i Roca, Josep Porter, Caius Parellada i Jaume Colomer i Montset des dels anys cinquanta.

De la documentació inicial referent a aquesta família, ja es despenia alguna vinculació amb la vila de Cardona, tot i que no es podia demostrar de manera fefaent. En unes recerques promogudes pel Centre d'Estudis Colombins els anys 1995 i 1996, en les quals va tenir un paper destacat el Sr. Joan Grimal i Bonany, es varen descobrir nous documents relatius a la família dels banquers Colom de Barcelona que demostraven de forma irrevocable que aquesta família era originària de Cardona i que un membre d'aquesta família, en Guillem Colom, es va desplaçar a residir a Barcelona des de finals del segle XIV. (Veure Butlletí del Centre d'Estudis Colombins n. 15-17).

Quan es varen dur a terme aquestes recerques es varen buidar documents de l'Arxiu Notarial de la Batllia de Cardona dipositats a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona i a la Biblioteca de Catalunya. Si bé en el primer centre el nombre de volums és relativament escàs, la Sala de Reserves de la Biblioteca de Catalunya té un nombre molt elevat de lligalls d'aquest arxiu de protocols notarials de Cardona. Tot i que vàrem fer un buidatge aleatori amb molt bons resultats, vàrem deixar per a una altra ocasió fer un buidatge exhaustiu dels documents de la Biblioteca de Catalunya.

Desconeixem completament quins han estat els motius històrics pels quals els documents d'aquest arxiu de la Batllia de Cardona es troben escampats, entre l'Arxiu de la Corona d'Aragó, la Biblioteca Universitària de Barcelona, la Biblioteca de Catalunya i l'Arxiu de Cardona.

Ramon Navarro, el nostre consoci més esforçat

Tant aquest article, com tota la documentació que surt en ell, són fruit de l'existència d'una base documental molt important al Centre d'Estudis Colom-bins. Aquesta documentació és, exactament, el conjunt dels documents buidats i seleccionats pel nostre infatigable consoci Sr. Ramon Navarro, durant els darrers dos anys, dels lligalls de l'Arxiu de Protocols Notarials de la Batllia de Cardona dipositats a la Biblioteca de Catalunya. El Sr. Navarro es va marcar un rigorós pla seqüencial de buidatge de tot l'arxiu, que ha anat fent dia a dia fins el dia d'avui. Cada cop que descobria un document que feia referència a una de les famílies incloses en una llista subministrada pel Centre d'Estudis Colom-bins, en va sol·licitar microfilm i còpia al servei de reprografia de la Biblioteca de Catalunya. Gràcies a aquesta tasca i a la seva generositat, ja que ha cobert totes les despeses derivades d'aquesta recerca amb el seu patrimoni personal, comptem ara en el Centre d'Estudis Colom-bins amb dos arxivadors plens d'aquesta documentació i amb els seus corresponents microfilms. En nom del Centre d'Estudis Colom-bins i de tots els membres de la Junta Directiva li volem fer arribar la nostra gratitud i reconeixement per la tasca que ell ha dut a terme. En honor seu, d'ara en endavant em referiré a aquest recull de documentació de l'Arxiu de Protocols de la Batllia de Cardona, com el Fons Navarro.

El Fons Navarro: novetats que ens aporta

El meu desig de comunicar el més ràpidament possible a tots els socis del Centre d'Estudis Colom-bins les primeres novetats documentals contingudes en el Fons Navarro del nostre Centre, fa que hagi de començar aquest article advertint

el lector que es tracta només d'una primera ullada a aquesta interessant informació recollida per Ramon Navarro. Ni els exemples escollits responen a un buidatge exhaustiu, ni les transcripcions dels documents són prou correctes ni detallades, degut a la meua pobra capacitat paleogràfica. Tot i així, considero que de la documentació estudiada ja en podem treure conclusions força interessants que, sens dubte, ens esperonaran a continuar en la recerca i estudi d'aquesta documentació.

El que salta a la vista tot seguit, és que a la Cardona del segle XIV i en els seus voltants més immediats, hi podem trobar famílies prou suggestives per als estudiosos colom-bins com els Colom, Boeyll, Cabot, Casanova i Bertran. A continuació fem una llista de documents agrupats per cada una de les famílies.

Per tal de donar la referència dels documents transcrits, utilitzarem la numeració de referències creada per Ramon Navarro, complementades amb la referència del lligall segons l'indexació de la Secció de Reserva de la Biblioteca de Catalunya.

Els Colom de Cardona

En els documents recollits hi ha un personatge, denominat PERE COLOM, que és el que apareix amb més freqüència, que tenia una activitat comercial molt important. Els lligalls analitzats contenen, sobretot, registres de préstecs o crèdits, i per tant, demostren que en Pere Colom era ja un prestador de gran volada. No és d'estranyar que un nét seu fos el creador de la Taula de Canvi de Barcelona. Passem a continuació a transcriure uns quants documents referents a membres d'aquesta família:

R - 94:

BERENGARIUS COLOM de Cardona et

SIBILIA (juravit) eius uxor obligati se bayulo Cardonae sub pena tercii quod solvet Içach Rossal judeo Cardone in proximo festo pascalis quadraginta septem solidos barchinone quos sibi debet sine instrumentum causa mutui et ubilicet... ad solutione de lucre pro quolibet scripturam obligati et renuentio testes, etc.

Testes: Arnaldum Festa.

Afegit: Et vero mensis Mai anno domini MCCCXXI dictus Içach habuit sibi pro satisfactione dicto debito.

Testes: A. Zafortes et Guillelmus Saçala.
(Referència B.C.: B-IX,2 / 8490 – Any 1320)

En aquest document veiem com un matrimoni Colom reconeix haver rebut un préstec dinerari d'un jueu denominat Isaac Rosal de Cardona.

R – 108:

BERENGARIUS COLOM de Cardona et *SIBILIA* eius uxor obligavit se bayulo Cardone sub pena tercii quod solvent Berengario Vidal de Cardona in proximo festo natale domini quadraginta solidos barchinone, sibi debent causa mutui... Sine instrumento obligavit, etc.

Renunciants etc.

Testes: Ferrer de Vilalta et Guillelmus de Soldevila.

Afegit: Et septima calendas Februarii anno predicto dictus Berengarius Vidal habuit sibi pro satisfactione de dicto debito.

Testes. *RAIMUNDUS COLOM* et Bernardus Merola.
(Referència B.C.: B-IX,2 / 8940. Any 1320).

Aquest document ens introdueix un altre personatge Colom, en Ramón Colom, que segurament deuria ser nebot d'en Berenguer Colom (Veure proposta de quadre genealògic al final de l'article).

R – 123:

Raimundus de Valentines de termino Castris Cissi (Castellcir) obligavit se bayulo Cardone sub pena tercii quod solvet

PETRO COLOM de Cardona intus Cardona in proximo festo festo omnium sanctorum quinque solidos V denarios et in proximo festo Sancte Marie Augusti duodecim solidos et unam esminam frumenti, quod sibi debet causa mutui sine instrumento in sumam omnium debitorum. fides. obligavit etc. renunciavit etc.

Testes: Jacme Exibis et Romeus filius Raymundi Mulner, et tres nonas...

Afegit: Et anno predicto dictus Raymundi solbit dicto Petro dictus V solidos et V denarios

Testes: JACME BOEYLL et Guillem...

Et nonas Januarii anno domini MCCCXXVI dictus Petrus Colom habuit sibi pro satisfactione de toto dicto debitus.

Testes: Guillem p^o et Bernardus de Vinyes.

(Referència B.C.: B-IX,2 / 8490. Any 1320)

Aquest document l'hem escollit per dos motius. El primer i més important, perquè demostra que ja hi havia una coneixença i una relació entre les famílies COLOM i BOIL o BOEYLL. En segon lloc aquest document fa esment d'una unitat de mesura del blat que és denominada "esmina" i que apareix a nombrosos documents d'aquesta mena.

R – 289A:

Berengarius Çaserra et Bernardus Çaserra, filius eius et Bernardus Bertranis omnes termini de Castro Ciso obligatio baiulo Cardone sub pena centum soldorum barchinone terni, quod infra spacium trium dierum, posquam a *PETRO COLOM*, Cardone, fuerunt requisiti solvent dicto *PETRO COLOM* in primo venturo festo Natalis Domini centum triginta et quinque solidos barchinone. Quos sibi debent causa mutui secundum instrumento. Quam peram si ab ipsi comissa fuerit aquitator baiulo predicto Petro Colom et promitan et jurant que non facient se prolongavi etc.

Testes: *GUILLELMUS COLOM*, Guillel-

mus Loreto.

(Referència B.C.: B-IX,5 / 8502. Any 1326)

En aquest document hi apareixen en Pere i en Guillem Colom, pare i fill (com veurem en un altre document) relacionats amb un membre d'una família Bertran.

R – 303:

Petrus Cassà, filius Guillelmus Cassà de Viladondine obligati se bayulo Cardone sub pena terci, quod solvet PETRO COLUMBI de Cardona in proximo festo Sancte Marie Augusti sexaginta solidos barchinone quod sibi debet causa mutui... fides Jacobus de parrochia de Sancti Vicencio de Naves, etc...

Afegit: Et die II Juli anno ad nativitate domini MCCCCLVII, FRANCISCUS COLOM, filius dicto PETRI COLOM, quondam et actor de... locum tenentis officialis Cardone locum tenentis... Dicti Petri quondam abuit sibi pro satisfactio dicto debito de quo eis diminit XX solidos.

(Referència B.C.: B-IX,5 / 8502. Any 1326)

D'aquest document resulta que Francesc Colom és un dels fills de Pere Colom i que en Pere Colom ja havia mort l'any 1357.

R – 367:

Berengaria Sorda, uxor quondam Raymundus Sort, de Cardona confiteor vobis BERENGARIO COLOM de Cardona, filio meo et filio et heredis universalis dicti mariti quod restituistis mihi et a vobis fateor recepisse et habuisse totam dotem quam dicto meo marito aportavi et dedit tempore nupciarum fatarum inter me et ipsum meum maritam...

Testes: Guillermonus Sesguardia et Berengarius de Vinje de Cardona.

(Referència B.C.: B-XIII,2 / 8508. Any 1330)

Aquest document no s'entén, si no estem davant del cas, bastant habitual a l'edat mitjana, que un fill portés el cognom de

la mare i no el del pare per raó de pubillatge o de clàusules hereditàries. Si així fos, resultaria que na Berengària seria membre de la família Colom de Cardona, possiblement germana de Pere Colom.

R – 497:

GUILLELMUS COLOM de Anglaria et procurator ad in prescripta constitutus a Bernardo Vilar et a Gueraldone eius uxor habitatoribus de Angularia cum publicum instrumento (Afegit. Confecto XIII calendas Madii in scripto... et clauso per Bernardo Solerio notario de Angularia, pro venerabile Jacobo de Solerio, rectorem eiusdem loci), recognosco vobis Berengario Mulneri de Cardona, quod deliberastis mihi nomine procuratii, quo super centum et decem et octo solidos Barchinone de terno. Et illam quantitate pecunie quam tenebatis conjuqubus quam quantitate recepistis a manumissoribus Geralde uxor quondam Guillemi Gasol de Cardona. Retentis vobis viginti solidos quos dicta Geralde vobis promissit dare et assertis pro vestro laboro et quinque solidos.

(Referència B.C.: B-XVI,2 / 8518. Any 1335)

Aquí ens assalta el dubte, de si aquest Guillem Colom és la mateixa persona que el Guillem Colom de Cardona, fill de Pere Colom. Mossèn Bach i Riu ens ha aclarit que aquest topònim "Anglaria" o "Angularia" correspon a l'actual Anglerill i no té res a veure amb un possible "Anghiera" italià.

R – 503:

Berengarius de Puteo vicerrector ecclesia Sancti Petro de Clareto militum et Petrus Sorra, de parrochie dicte ecclesie, debimus vobis BERENGARIO COLUMBI pictoris, habitatoris Cardone... triginta nona solidos barchinone terni restantes vobis et solvendum de pecio unius crucis quam a vobis... at opus altaris Sancti Petri dicte ecclesie. E in proximo venturo festo Dancte Maria Augusti quatuorcentum

solidos et totum residum in alio festo sequenti Sancte Marie Augusti salve... intus villa Cardona.
(Referència B.C.: B-XVI,2 / 8518. Any 1335)

Per aquest document sembla ser que un membre de la família Colom de Cardona va ser pintor professional. No hem trobat cap referència a aquest pintor en les enciclopèdies catalanes, tant de caire general com les especialitzades en història de l'art.

R – 637:
GUILLELMUS COLUMBI de villa Cardone, confiteor vobis Tomassio de Baybo, terminus de Pinos quod ratione licencie per... confesse PETRO COLUMBI, patri meo contra baiulum Castri de Pinos, et sumisso dicto suo officio pro bayulo Cardone pro debito quod Petrus Verdera dicti termini de Pinos dicto Petro Columbi, patri meo debet. Solvistis mihi recipiende dimini cifreis...
(Referència B.C.: B-XX,1 / 8540. Any 1343)

Per aquest document queda clar que en Guillem Colom de Cardona era germà d'en Francesc Colom, i tots dos fills de Pere Colom.

Els Boeyll de Cardona

El cognom de la família Boil és un dels que presenta més variants en la seva forma d'escriure's, si no acceptem el fet que es tracta de famílies diferents. Nosaltres, en principi, considerem que totes les següents variants fan referència a una mateixa família: Buil, Buiyll, Boil i Boeyll.

R – 96:
BERNARDUS DEZ BUIYLL filius Guillelmi des BUIYLL, militis, confessus fuit se debere Berengario de Altarriba et Ferrario Zasala de Cardona centum viginti solidorum Barchinone causa emptionis panorum sine instrumentuo

termine Sancta Maria Augusti fides Bernardi de Vallcoberta et Cardona Zabach de termino de Clariana, et...
(Referència: B-IX,2 / 8490. Any 1320)

Vet aquí que ens surt una referència a un Bernat Buiyll de nissaga noble! Aquest document pot ser de gran interès per tots els historiadors que voldríem saber la genealogia completa de Fra Bernat Boil, que va acompanyar Cristòfor Colom en el seu Segon viatge a Amèrica. Sembla ser, que tot el que sabem del company de Colom és que era de la branca dels Boil denominada Boil de Boixadors (tot i que això caldria provar-ho de manera fefaent). De Fra Bernat Boil hem trobat tots els passos fins a la seva ordenació com a sacerdot, procés que va ser especialment ràpid i que ens fa pensar en una pressió reial per accelerar-ho tot. Després de veure aquest document, ens va assaltar la idea que l'origen de la relació entre Cristòfor Colom i Fra Bernat Boil ja venia definida per un coneixement molt anterior de les dues famílies a Cardona. Certament que aquesta idea només és una pura hipòtesi que caldrà demostrar d'una manera fefaent, però altres intuïcions d'aquesta mena han fructificat adequadament gràcies a l'estudi de nova documentació.

R – 151:
Jacobus de Comavreta de termino de Ardevalo (Ardèvol) obligo se baiulo de Cardone sub pena tertii quod solvet JACME BOEYLL de Cardona intus Cardona de presenti dies martis ad XIV...
(Referència B.C.: B-IX,3 / 8490. Any 1320-1322)

Aprofitem aquest document per remarcar l'expressió "intus Cardona", que servia per definir els habitants del nucli de la vila de Cardona dels baris perifèrics, ja que hi havia diversos veïnats, que també eren considerats com Cardona a certa distància de la població.

Full – 134:

BERENGARIA BOEYLLA de Segalers, uxor quondam ARNALDI BOEYL, recognosco in veritate vobis Bernardo Cardona filio Cardona de Soldevila de villa Cardone, heredi universali dicti maritii mei, quod ex illis quadragintus solidis Barchinone terni, quos habeo ad meam voluntatem... dicti mariti mei quondam ratione me dotis solvistis mihi de presenti quinquaginta tres solidos barchinone terni. Super quibus renuntio etc...

Testes: Raymundus de Calaf et Petrus de Buxó.

(Referència B.C.: B-IX,2 / 8490. Any 1320)

R – 251:

BERTHOLOMEUS BOEYLL de Cardona et Bernardus de Martinus filius Vernardus de Martinus de termino Cardone recognoscimus vobis Bernardo Saçala de Cardona, quod tenemus in puro deposito seu comanda decem libras monete Barchinone terne, quos...

Testes: Petrus Mercii et Bernardus Bectane.

(Referència B.C.: B-XI,3 / 8491. Any 1325)

R – 356:

Die martis sancti Michaelis Madii octavo idus madii.

JACOBUS BOEYLL de Cardona et eius uxor Sibilia vendimus et... vobis Berengària de Podio de Luto(?) ipsius locis... pro unam sortem terre quam habemus in termino Cardone dicta trilia de fonte et tenemus sub domine abbas Cardone ad censum quatro solidos barchinone pro ut affrontat in socibus vestri emptoris et in sorte Petri Grosset, et sorti Petri de Cererols et in carraria publica predictam autem sortem terre vendo vobis et vestris pro cum introitibus etc... Sibilia dicte domine dicto sermo cum pro precio XI solidis.

Testes: PETRO COLOM et Petro de Naule.

(Referència B.C.: B-XIII, 1 / 8507. Any 1330)

En aquest document trobem novament

relacionats els Boeyll amb els Colom de Cardona.

Els Cabot de Riner

Full 107:

BERENGARIUS CABOT de Torremalús termini de Riner et eius uxor Maria vendimus vobis Guillelmus Vinyals, filio Berengario Vinyals et uxori vestre Sclermonde habitatoribus Cardone ad vestrum violarium et cuiuslibet vestrum dum vixeritis unum esmina frumenti pulcri et recipiendis at messuram Cardonae, quod assignamus vobis et vestras habendum et recipiendum annuatim in festo Sancte Marie Augusti salve in terra intus villam Cardonem (sunt manso nostro d'en CABOT et omnibus bonis nostris) dictum es-mina frumentii scensuale vendimus vo-bis et vestrum violarium quilibet vestrum. Sicut melius dicit. Inducendis, etc... pro precio triginta solidos barchinone terni. Pro... quibus renuntio etc... Pro mitentes, etc... Fidei Raymundus de Solerio dotger et Petrus Gassol de Torremalús termino de Riber.

(Referència B.C.: B-X,1 / 8492. Anys: 1321–1323)

A Riner hi ha, encara avui, aquest mas denominat d'en Cabot. Informació que devem al nostre eminent consoci Mossèn Antoni Bach i Riu.

R – 289B:

Berengari de Vilarus, sagio, demandato bayuli ad instanciam ARNALDI CABOT de TORREMALÚS de termino de Riner emparavit Guillelmo de Ucel basterio Cardone totum debitum quod debet Raymundo de Soler, utger, de loco de Riner, quam emparant fecit fieri pro debito quod dictus Arnaldo bayulus de Riner sibi per ipsum Raymundo de quo de empara fuit requisitus publicam bayuli Cardone quod certificacet dictum Raymundo 16 calendas januari.

(Referència B.C.: B-XI,5 / 8502. Any 1326)

R - 299:

ARNALDUS CABOT de terminus de Riner et BERENGARIUS CABOT socius eius obligatus se baiulo de Cardona sub pena tercii, quod solvent PETRO COLOM de Cardona, presenti die... ad duos mensos proximos venturos salvo inter villa Cardone viginta quator solidos barchinone quos sibi debent causa mutui sine instrumento, etc.

Testes: GUILLELMO COLOM et Guillelmus Loreti.

(Referència B.C.: B-XI,5 / 8502, Any 1326)

Dos membres de la família Cabot de Riner surten relacionats amb dos membres de la família Colom de Cardona. Aquest document agradarà molt a tots aquells que consideren de nissaga catalana el descobridor del Canadà, John Cabot.

R - 327:

Die jovis VI idus setembris Berengarius de Mercatalis de Cardona, regens bladum domini Raymundi Fulchonis in villa et castro Cardone, confiteor vobis BERENGARIO CABOT de parrochia Sancta Sivana terminus de Riner, quod pro... Et discretum curio solvisti mihi quinquagintas unum solidos Barchinone, ratione, quinque esminas unius punyerie orde at mensuram fori Cardone, quod Petrus d'Aranyons termini de Riner, fuit mihi confessus debere cum instrumento publico in quo vos simun cum Raimundo d'Aranyons, filius dicti Petri d'Aranyons estes fideiusario nomine constitutus.

(Referència B.C.: B-XII,2 / 8504. Any 1328)

R - 366 A:

BERENGARIUS CABOT de Torremalus termini de Riner (et mater eius ROMINA) debimus vobis Raymundus Johannis de Cardone et vestris quadraginta septem solidos barchinone restantes ad solvendum de precio unius bovis pili rubeo et in continenti decem et octo solidos et totum residum in festo primo Sancte Marie Auguste obligate specialiter dictum

bona et generaliter, etc.

Testes: Berengarius Marles et Bernardus Bestorrer.

(Referència B.C.: B-XIII,2 / 8508. Any 1330)

Els Casanova de Cardona

Hem de fer notar, que en les nostres investigacions als arxius medievals de Catalunya, el cognom Casanova és molt més freqüent que no pas els anteriors: Colom, Boil o Cabot. Per això es més difícil poder fer hipòtesis sobre relacions familiars entre aquests Casanova i els corsaris Guillem i Joan de Casanova Coullon. De tota manera no hem de descartar cap possibilitat de treball per remota que pugui semblar.

R - 189:

RAYMUNDUS DE CASANOVA de parrochia de Mecia debo vobis PETRO COLOM de Cardona undecima solidos et tres denarios barchinone de terno (que es pagaran) primo venturo festo Pentecostes intus Cardonam. Obligo bona nea etc.

(Referència B.C.: B-X,2 / 8493. Any 1323)

R - 652:

XVII calendas madii, die venerdis Quod ego Petrus Portii, curie Cardone, ad instanciam et requisitionem vestri PETRI DE CASANOVA de Villa Cardone procuratoris GUILLERMONE de CASANOVA de Cardona, nunc habitatrici de Fluviano, sorore vestre facere execucione in bonis Sibilie uxore quondam PETRI ZESBASSES de Villa Cardona, ratione triginta et septem solidos Barchinone terni et trium esmina etc... Et unius punyeri... frumenti et ordeï et duocem esminas ordeï ad mensuram Cardona. Que omnia dicta Sibilie a dicta Guillema confessa fuit tenere in comanda in libro curie Cardone (VIII idus juni anno domini MCCCXXIX) ut in ipso continenter.

(Referència B.C.: B-XXIV,4 / 8546. Anys 1344-1345)

Aquest document torna a ser del nostre interès per la presència d'un Pere Zesbasses habitant a Cardona. Volem recordar que els Colom de Barcelona varen entroncar amb la família Sasevasses. Joaneta Colom i Marimon, filla de Guillem Colom i Torroella casà amb Joan de Ses Avaces (Veure quadre genealògic). És clar que no podem establir que els Sasevasses de Barcelona i Badalona fossin descendents d'aquests Zesbasses de Cardona, però, com que aquest cognom si que és molt rar, no volem deixar de banda aquesta hipòtesi. Si trobem a Cardona a mitjan del segle XIV tres famílies relacionades entre si com els Colom, els Zesvasses i els Casanova, i cent anys després trobem relacionades les famílies Colom i Sassevasses a Barcelona, no ens estranyaria que aquests Sessavasses fossin descendents també de Cardona. Tampoc sembla forassenyat esperar una relació dels Colom de Barcelona amb alguna branca dels Casanova al segle XV, com ho suposa, que no ho demostra, Mitjana de les Doblas. Per tant, si acceptem com a punt de partida la hipòtesi que Cristòfor Colom fou membre de la família Colom de Barcelona-Cardona, no ens és gens estrany que el fill del Descobridor digui que el seu pare era parent o familiar dels corsaris Casanova Coulon, ja que la relació amb famílies Casanova ja venien de lluny a la casa dels Colom.

R – 654:

PETRUS DE CASANOVA de villa Cardona, procurator et nomine procuratoris GUILIEME DE CASANOVA, sorore mee, filieque d'ANTONI DE CASANOVA et eius uxori BERENGARIA quondam de quaquidem procuracione constat per publicum instrumentum confectum quatro idus januarie anno domine MCCCXXVIII et clauso per manum Barnardi de Serratallo, clerici, et regentis ecclesiam Sancte Marie Delvan, et scribaniam eiusdem in quoquidem procuracionis

instrumento inter alia habea potestatem infrascripta faciendi. Confiteor vobis Bernardo Bestaru...

(Referència B.C.: B-XXIV,4 / 8546. Anys 1344-1345)

Encara que aquest document parla de la forma femenina de Guillem, no podem deixar de remarcar la presència d'aquest nom a la família Casanova, tot i que fos un nom molt emprat.

R – 659:

Pere d'Ostricha procurator panorum et Bernardus Zafabrega, habitatoris ville Cardone, debemus vobis PETRO DE CASANOVA tenydor, Petro de Talle et Raymundo de Garzila, decem libras monete barchinone terni. Causa pannorum, quos ego dictus Petrus d'Ostricha tinyvii in vestra tinyeria.

(Referència B.C.: B-XXV,2/ 8548. Any 1345)

Sempre ens agraden els documents que ens diuen quelcom més sobre una persona concreta. En aquest cas ens parlen d'en Pere de Casanova que tenyia teles.

Conclusions

En el Fons Ramon Navarro del Centre d'Estudis Colombins hi ha molta documentació d'aquesta època sobre diverses persones del llinatge Bertran habitants a Cardona. L'estudi d'aquesta part de la documentació la deixem per a una altre ocasió, en què completarem l'estudi d'aquest interessant fons documental.

Certament que tota aquesta documentació no demostra res definitiu referent a Cristòfor Colom, descobridor d'Amèrica. També cal acceptar que parlem de persones que varen viure cent anys abans que Cristòfol Colom. Si acceptem la hipòtesi que el descobridor d'Amèrica pertanyia a la generació 1440-1510 dels Colom de Barcelona que va seguir a la generació Colom-Bertran, el Pere

Colom de Cardona que surt amb molta freqüència en els documents del Fons Navarro seria el besavi de l'avi de Colom.

Amb les dades que tenim fins en l'actualitat, proposem les següents generacions de la família Colom (Hipòtesi de l'autor):

PERE COLOM (Cardona 1280 – Cardona 1350)

GUILLEM COLOM, major (Cardona 1310 – Cardona 1380)

GUILLEM COLOM, menor (Cardona 1348 – Barcelona 1419)

JAUME COLOM (Barcelona o Cardona 1375– Barcelona 1433)

FRANCESC COLOM (Barcelona 1406 – Barcelona 1472)

JOAN CRISTÒFOL COLOM (Girona 1441 – Valladolid 1506)

Sempre he defensat que la presència de Pere de Margarit i de Fra Bernat Boil a la segona expedició de Colom al Nou món la va imposar el rei Ferran II en funció de què eren coneguts per l'Almirall i coneixedors de tot el passat familiar de l'Almirall.

El mateix sembla que es pot aplicar a l'elecció posterior de Rodrigo de Bova-dilla. Margarit i Boil varen actuar, al meu entendre, com a espies o confidents del rei Ferran envers l'actuació de Colom. Margarit era familiar directe de Colom, però la relació de la família Boil amb els Colom bé que podria ser un origen comú a Cardona. Com que sabem segur que la família Colom de Barcelona descendeix del Pere Colom, canviador o banquer, de Cardona pels documents del Fons Navarro, si demostréssim que en Bernat Boil del temps de

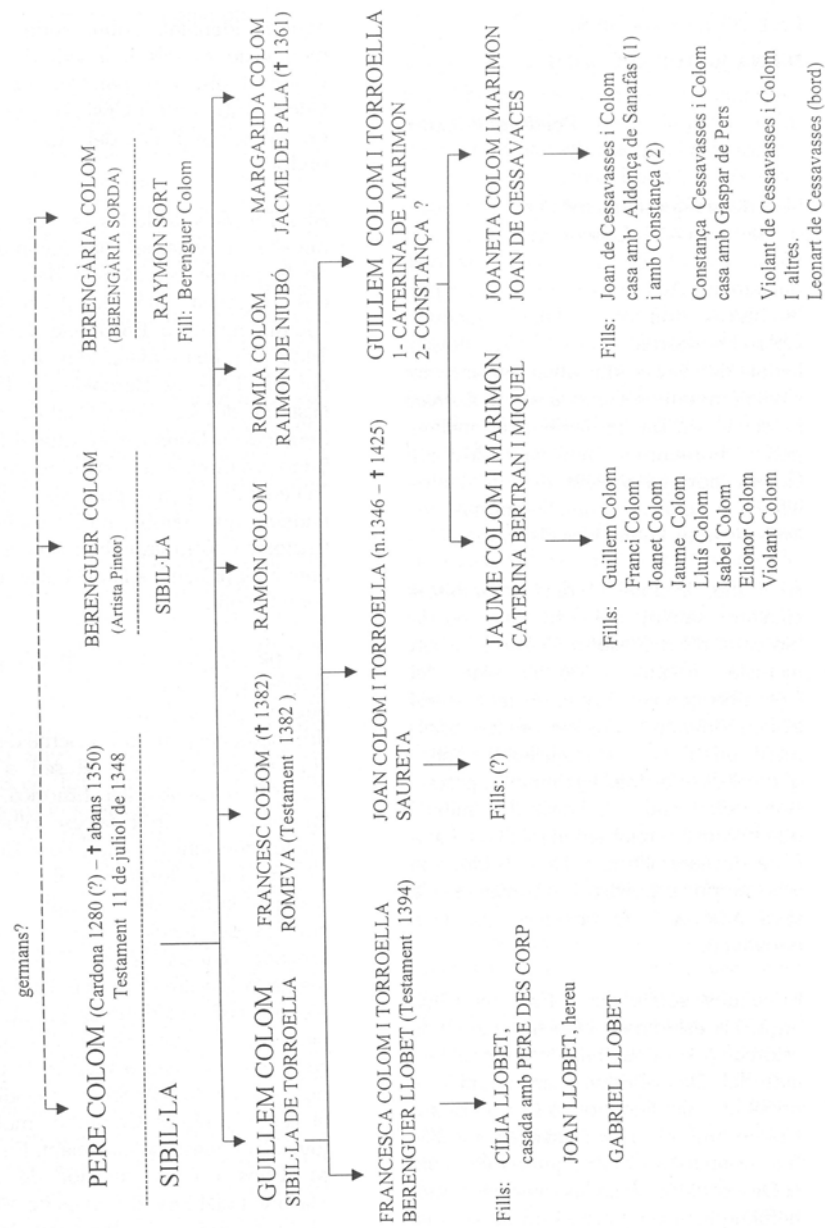
l'Almirall era descendent dels nobles Buiyll de Cardona del temps d'en Pere Colom, tindríem molt de guanyat, encara que res de definitiu.

El mateix podem dir de la presència d'una família Casanova a Cardona. Si nous documents demostrassin que els almiralls –corsaris francesos denominats Casanova-Colom, en comptes de ser gascons eren catalans de Cardona, les intuïcions que ara tenim es convertirien en evidències i prova plena. Per tant, estem contents d'haver-nos trobat els Colom de Cardona relacionats amb una família Casanova i aquesta amb una família Cesvasses, sense que d'aquests documents puguem fer cap deducció científica més per afirmar la catalanitat de Cristòfor Colom.

Si En Carrera Valls fos viu, ell hauria celebrat molt la troballa d'una família i un mas de nom Cabot relacionada amb una família Colom. Nosaltres som molt més crítics respecte a les possibles relacions entre John Cabot i Catalunya, i entre ell i l'almirall Cristòfol Colom. En qualsevol cas és una dada més a tenir en compte.

Serveixi aquest article i ràpid anàlisi per demostrar la qualitat dels documents del Fons Navarro i la quantitat de possibles ajuts que ens poden aportar aquests documents per bastir, a poc a poc, però amb rigor, una estructura científica de la teoria de la catalanitat de Cristòfol Colom. La recerca als arxius és imprescindible per continuar avançant amb bon peu per aquest difícil camí.

QUADRE GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA COLOM DE CARDONA – BARCELONA (SEGLES XIV I XV)

LA DATA DE NAIXEMENT D'EN CRISTÒFOR COLOM

Per Jordi Bilbeny

Una de les qüestions més controvertides de la vida del Descobridor del Nou Món, és el de la seva data de naixement. Així, tenim que, mentre per la història oficial el llaner genovès Colombo nasqué vers el 1451 i fins a l'edat de vint-i-nou anys encara no s'havia mogut de Gènova -on hi exercia la seva senzilla professió-, el militar, polític, humanista i navegant Cristòfor Colom portava voltant des de l'adolescència -com ell mateix afirma- per totes les mars conegudes del món.

Avui dia, la totalitat dels colombistes catalans sabem del cert que en la biografia d'En Cristòfor Colom s'hi han incrustat fragments de la vida del Colombo genovès i que, en realitat ens trobem davant de dos personatges totalment diferents i irreconciliables, però que cal destriar intel·ligentment i precisa si no volem caure en l'ordit de confusió que la censura reial espanyola va teixir a fi de desnaturalitzar el Descobridor i la seva empresa política i apropiar-se'n la seva autoria i els beneficis que se'n derivaven.

En aquest sentit, des d'En Lluís Ulloa ençà, els estudiosos catalans que s'han esforçat a esbrinar l'autèntica personalitat del Descobridor, han apuntat la possible identificació d'En Cristòfor Colom amb el militar, navegant i polític barceloní Joan Colom, que també, com el Descobridor, tenia les mateixes armes heràldiques i un germà i un fill anomenats Jaume (Diego en espanyol). En un estudi recent, aparegut al número 10 de la revista *Paratge*, intitulat "Els Colom de Barcelona i el barceloní Cristòfor Colom" jo mateix reforço i rebló

aquesta identitat. Sobre aquests paràmetres, doncs, -els de la vida d'En Joan Colom i els seus paral·lelismes reveladors amb la d'En Cristòfor Colom- és on cal cercar l'edat del nostre Descobridor.

Així, En Mitjana de las Doblas, que ha treballat a bastament la documentació de la família barcelonina dels Colom, ens objectiva que En Joan Colom "deuria néixer a Barcelona vers l'any 1435". Si, així mateix, fem cas del que ens diu l'Andrés Bernáldez, a la seva *Historia de los Reyes Católicos Don Fernando y Doña Isabel*, que el Descobridor va morir al mes de maig de 1506, "a l'edat de 70 anys, poc més o menys", tindriem que, també, més o menys, En Cristòfor Colom va néixer vers el 1436, data molt pròxima a la del naixement de Joan Colom.

Ara bé: l'opinió d'En Mitjana de las Doblas, que no té cap document a mà que en precisi l'any, em sembla condicionada pel parer d'En Bernáldez, que vol fer coincidir amb el seu a fi de donar-li versemblança històrica. Amb tot, però, per En Francesc Albardané sabem que tant En Joan com En Lluís Colom foren tonsurats al 1425. Si realment la data de la tonsura coincidís amb la del bateig (cosa gens desasenyada, car la Teresa Baqué documenta la tonsura d'un nen als dos anys d'edat), això ens duria de ple als deu o vint anys -segons els retocs- que els censors acostumen a retallar de la vida del Descobridor per fer-lo coincidir amb el llaner genovès Colombo, molt més jove. En aquest mateix caient, En Josep M. Pons i Guri, director de l'Arxiu Històric Fidel Fita, d'Arenys de Mar, em comenta que "trobo tonsurats de cinc i sis anys i n'hi ha d'haver d'abans, perquè també hi ha cardenals elegits als 7 i 8 anys. Es tonsurava tan aviat com era possible donat que, si no, el benefici eclesiàstic amb què es dotaven moltes

famílies poderoses, se'l podia quedar un foraster”.

A l'hora d'adonar-nos d'aquests vint anys de decalatge que hi ha entre el militar i polític català Colom i el llaner genovès Colombo cal parar esment en la carta que el Descobridor adreçà als Reis al 1501, puix hi reconeix que “passen de quaranta anys que jo sóc en aquest ús” de la navegació. L'afirmació ens situaria -si els anys que du a la mar són 42 o 43- de ple vers el 1458. Però, com que el seu fill Ferran ens assegura que “va començar de navegar a catorze anys”, en podem inferir tranquil·lament que hauria d'haver nascut al 1444. Si en treiem els vint anys pertinents del retoc del censor, som al 1424.

Vistes les coses des d'aquest prisma, un Cristòfor Colom nascut al 1424, tindria una edat respectable -36 anys- a l'inici de les confrontacions bèl·liques entre la Generalitat i En Joan II, al 1460, en què esdevé un cabdill actiu i un ambaixador de confiança privada dels reis; tindria uns 65 anys quan el rep el Duc de Medinaceli, En Lluís de la Cerda, puix en Casaus ens diu que el Duc féu a En Colom “el tractament que, segons la noblesa i benignitat seva i autoritzada persona i gràciosa presència”, mereixia. Això ens ve a dir que el futur descobridor havia de ser -ja en aquells moments, vers el 1489- un home “reverençiat” per la seva edat i presència, que no s'adiu en absolut amb el Colombo genovès, al qual hom li fa, llavors, una quarantena d'anys justets. El desencaixament d'edats ja el copsà En Manuel Álvarez de Sotomayor, que ens ha deixat glossat: “Tot això ens dona la imatge d'un home madur, no pas d'un jovenet (...) quan arriba a Espanya”. I per acabar, en tindria 69 en el moment de la tornada triomfal a Barcelona, al 1493. En Casaus ens el descriu de bell nou, però aquí marcant encara més la seva vellesa: “Tenia gran i autoritzada

persona, que semblava un senador del poble romà”, amb “la cara venerable” i el cap “ple de cabells blancs”. Aquest retrat d'home vell i de cabells blanquinosos dona raó i coherència plena a En Bernáldez quan apunta que l'Almirall va morir “de senectute bona”, això que encaixaria molt més si tenia 82 anys i no pas 70 i escaig, com assenyalava al llibre ja retocat.

Però no tan sols ens ha pervingut descrita la vellesa del Descobridor pels seus cronistes, ans també per ell mateix. Així, a la *Relació del Quart Viatge*, datada a Jamaica el 7 de juliol de 1503, En Colom subscriu que “ara no tinc cabell en ma persona que no sigui blanc i el cos malalt per sempre”. A l'ànima d'aquesta mateixa *Relació* insisteix que “la meua vellesa, amb l'experiència de la intenció, no requeria que els Porres em vinguessin a donar ordres”. I encara ens confirma que quan es veié perdut per una tempesta terrible que el sorprengué en aquest darrer viatge, sentí una veu molt piadosa que li digué, entre d'altres consolaments: “La teua vellesa no impedirà cap cosa gran”. I quan es compara a algú, per haver demanat auxili a Déu perquè el deslliurés del que creia ja una mort segura a la mar, ho fa tenint present un home de més de cent anys: “Abraham passava de cent anys quan engendrà Isaac, ni Sara era mossà. Tu crides per socors incert”. A vist de tot plegat, em sembla factible deduir que el Descobridor s'autorepresentava, al final de la seva vida, com un vell molt proper als cent anys. Cosa que seria certa si hagués nascut al 1424. A semblants conclusions arribà ja al 1931 En Carreras Valls, car, per ell, “el naixement d'aquest Joan Colom cal fixar-lo a l'entorn de 1420, ja que exactament com el seu germà Lluís són personatges de qualitat durant la revolució catalana”. Des d'aquesta òptica són ara especialment cabdals les paraules d'En Colom a la sobredita *Relació*, perquè hi consigna

que "jo vaig venir a servir [a l'edat] de vint-i-vuit anys". Si tal com jo intueixo, cal interpretar aquests mots com que En Colom "va començar a servir militarment"; aleshores, i atès que la guerra entre la Generalitat i En Joan II, va esclatar el 1462, tindriem que hauria d'haver nascut al 1434. Descomptant-hi els deu anys del retoc corresponent, caldria concloure que el Descobridor va néixer al 1424.

VERITABLEMENT FERNANDO COLÓN NO SABIA ON HAVIA NASCUT EL SEU PARE?

Per Pere Català Roca

El Descobridor, en morir -a Valladolid, el 20 de maig de 1506-, tenia a la vora el germà Diego i els dos fills: Diego i Fernando. Sabut és que aquests darrers eren germanastres, com a fills de distinta mare. Per a ambdós, Colom havia demanat als Reis Catòlics l'acceptació de patges del príncep Juan. El mateix Fernando, en la seva famosa biografia colombina, explica, al capítol LXI, textualment (ens valem de la *Vida del Almirante Don Cristóbal Colón*, anotada per Ramon Iglesia (México-Buenos Aires, 1947): "Para cumplir cuanto el Almirante le había dejado encargado, muy luego, al principio del año 1494 fue a ver a los Reyes Católicos, llevando consigo a Don Diego Colón, mi hermano, y a mí, para que sirviésemos de pajes al Serenísimo Príncipe Don Juan, que esté en gloria, como lo había mandado la católica reina Isabel, que entonces estaba en Valladolid. Tan pronto como nosotros llegamos, los reyes llamaron a Don Bartolomé, y lo mandaron a la Española con tres navíos."

A la cort, els dos fills de Colom tingueren com a encarregat de llur educació el "maestro en las artes liberales" P. M. d'Anghiera (=Pedro Mártir de Anglería).

El príncep Juan finà el 1497 i Diego i Fernando continuaren a la cort, com a patges de la reina.

Quan morí el Descobridor, el seu fill Fernando comptava l'edat de 17 anys ben complerts, puix que era nat el 15 d'agost de 1488. Importa de consignar-ho perquè el noi ja no era un infant i estava bregat, sobretot en haver acompanyat el pare en el seu llarg i laboriós Quart -i darrer- Viatge. A propòsit, consta a l'obra esmentada (cap. LXXXVIII): "El 9 de mayo de 1502 nos hicimos a la vela en el puerto de Cádiz". Com que el retorn de la navegació, al port de Sanlúcar de Barrameda, fou el 7 de novembre de 1504, xifrem en dos anys i mig la convivència, aleshores, de Fernando amb el seu pare, el Descobridor. Temps compartit, també, almenys en bona part, amb l'oncle Bartomeu. Tal volta àdhuc amb un cert protagonisme per la part del jove Fernando, com quan refereix que "el Almirante envió al Adelantado Don Bartolomé Colón, su hermano, y a mí, con los capitanes de los navios de tierra para visitar al capitán de Arcila, que habían herido los moros en un asalto. El cual le dió muchas gracias al Almirante por esta visita y por las ofertas que le hacía; a cuyo efecto le mandó ciertos caballeros que tenía consigo, algunos de los cuáles eran parientes de Doña Felipa Muñiz que, como ya dijimos, había sido mujer del Almirante en Portugal."

No deixa de ser curiosa una tal menció fernandina de la persona que no podem pas dir, en rigor, que li fos la madrastra, a Fernando: certament que era la mare del seu mig germà, o germanastre, Diego; però per difunta i per incone-

guda, i perquè d'haver estat viva és quasi segur que l'engendrament del propi relator no s'hauria produït, aquella menció esdevé justa, baldament no trasllueixi la familiaritat del redactor. I hi contraposem que R. Iglesia (*ob. Cit.*, p. 70) manifesta que "Don Hernando, a quien sin duda no agradaba su condición de hijo natural, no menciona nunca a su madre".

Pràcticament, volem assenyalar que pare i fill –el Descobridor i Fernando, i encara el germà del primer, l'"Adelantado" Bartomeu Colom (=Bartolomé Colón), convisqueren llargament en aquell Quart Viatge gràvid de problemes i penalitats, per raó sigui de maltempades o sigui de ressentiments. No és estrany, així, que la toponímia llavors aplicada pel Descobridor presenti un "cabo de Gracias a Dios", un "rio del Desastre", etc. Un tifó, descansos interromputs pels taurons acostats en massa a les naus, virtualles cucades, revoltes entre els mateixos expedicionaris, l'Almirall amb greu afecció de gota... Dites aquestes vicissituds, i sabent a més que Fernando fou minuciós observador i home perspicaç que finà -el 12 de juliol de 1539- trenta-cinc anys després que el seu pare (com ho acredita l'epitafi que ell mateix manà de col·locar a la pròpia tomba), ens preguntem si és possible que ignorés el lloc de naixença del pare. ¿Com podia no saber, de boca del progenitor -i encara, si calia, de l'oncle Bartomeu, el qual visqué fins al 1515 (morí a Santo Domingo), o de l'oncle Diego (mort a Sevilla, igualment el 1515)-, la identitat nativa del Descobridor, majorment quan amb el pare havien viscut diversos tràngols que per força havien de menar a la confidència?

Durant el Quart Viatge, Fernando no era ja una criatura. I bé podem creure que començava a tenir batecs d'erudit i d'humanista. Per tot plegat, considerem

que resulta una vaguetat impròpia d'ell que aparegui al primer capítol de la *Vida del Almirante... o Historie...* (edició: Venècia, 1571) aquest paràgraf:

"Por lo cual algunos, que en cierta manera piensan oscurecer su fama, dicen que fué de Nervi, otros de Cugureo, y otros de Bugiasco, que todos son lugarcillos cercanos a la ciudad de Génova y de su misma ribera; y otros, que quieren ensalzarlo más, dicen que era de Savona, y otros que genovés; y quienes van más lejos, le hacen ser de Plasencia (=Piacenza, a la Llobardia), en cuya ciudad hay algunas personas honradas de su familia y sepulcros con armas y epitafios de Colombo".

No som els primers, naturalment, -recordeu els investigadors Harrisse, Carbia, Magnaghi, etc-, que fem observar que el manuscrit fernandià, avui perdut i que aparegué publicat a Venècia, en traducció italiana d'Alfonso de Ulloa, és coetani dels "pleitos colombinos" i de manifestacions punyents escrites per Fernández de Oviedo, el 1535, i per Giustiniani, el 1537. En haver mort Fernando solter i sense fills, sembla ésser que el seu nebot "don Luis", fill del Diego germanastre de Fernando, es feu càrrec del manuscrit. Hom a destacat que l'al·ludit nét del primer Almirall s'interessava, ben diferentment del seu oncle Fernando, més per les dones que pels llibres.

Recalquem, finalment, que Fernando creà la gran Biblioteca Fernandina, de 15.300 volums -de la qual se'n conserven actualment 5.000- i que s'afanyà tothora per a defensar els interessos del seu germanastre Diego (+ 1526) i de la vídua i fill (Lluís) d'aquest.

UNES LLEIS CATALANES ENFRONT DE GÈNOVA

Per Caius Parellada i Cardellach

Em sembla escaient d'escriure, incidint i insistint en allò mateix que constitueix la idea central del llibre del Sr. Josep M. Ortadó i Maimó, ço és, "Catalunya, la nació descobridora d'Amèrica", unes notes que alhora que eixamplen i magnifiquen les condicions que adornaren la nació catalana i la feien apta per al gran empeniment, també revelen el gran i ominós desament en què hom ha sotmès la nostra nació.

Els fets que retreurem estan relacionats amb el tràfic marítim i són molt il·lustratius de l'estat de les coses al temps de la descoberta del Continent ignot. Ens referirem, en concret, a dos camps molt importants, el de les assegurances marítimes i al de les lleis així mateix marítimes. El primer, llevat dels historiadors del dret, és enterament desconegut, tot i tractar-se de cosa rellevant. El segon, encara que ja sigui conegut, gens per això es pot negligir, i cal, doncs, parlar-ne tot sovint, puix que la seva transcendència no ha estat ni prou difosa ni prou valorada.

Pel que fa a les assegurances, si recorrem a Prat de la Riba i a una de les seves meravelloses "Miscel·lànies jurídiques" (Revista Jurídica de Catalunya, 1815, III, p. 220) hi llegirem: "Catalunya, va escriure Pardessus, és el país en el qual es redactaren les més antigues lleis conegudes sobre les assegurances marítimes i així s'ha cregut després per tots els autors que van reproduir aqueixa afirmació de Pardessus, tot fent-la encara més categòrica i absoluta".

Tanmateix, un professor de la Universitat de Gènova, Enrico Benson, va

publicar un article a la "Revue générale du droit e de la Legislation" (París, 1895) reivindicant per a Gènova i Florència la glòria d'haver regulat les assegurances amb anterioritat a les famoses Ordinacions de Barcelona. A propòsit d'aquesta pretensió, aleshores en debat, Prat de la Riba conclou amb les següents paraules: "Entenem que la celebritat de les Ordinacions de Barcelona sobre les seguretats era deguda al fet que eren les millors i que la teoria de l'assegurança hi havia pervingut, segons el propi Benson d'acord amb Pardessus, a un tal grau de perfecció que en els quatre segles següents, no havia calgut introduir-hi cap element important".

Si ara ens transferim al camp de les lleis marítimes, donarem un cop d'ull al llibre del Consolat de Mar, i ho farem per tal de prear la seva excepcional importància, tot valent-nos d'afirmacions d'eminenències estrangeres. Així, a la revista abans citada (any 1917), Leopold Perels, professor de la Universitat d'Heidelberg, escriu: "El valor del llibre rau en ésser admirable en el seu conjunt, en la riquesa de detalls i en la tendència a una justícia equitativa. Aquestes són les causes de la seva enorme autoritat a l'estranger, comparable amb la que assolí el "Corpus iure civilis" romà. D'aquest es digué que prevalia no pas per ser romà, sinó per ésser dret. El Consolat de Mar s'estengué, no perquè era català, sinó per tal com era útil. Ni abans ni després d'aparèixer, trobem cap codi de caràcter anàleg que se li pugui comparar".

I a la mateixa revista (any 1931), podem llegir-hi un treball de R. Wagner del tenor següent: "Fou gràcies a la tasca d'aquest Tribunal que el Consolat sembla haver obtingut aquella forma en la qual havia de guanyar fama universal". I també: "Així com pel Digest podem penetrar bé l'esperit de la ciència romana del Dret, el Consolat de Mar ens

permet -i en això és únic- donar una llambregada a l'activitat legislativa dels tribunals de comerç medievals".

Veiem, doncs, per un cantó un nou camp, el de les assegurances marítimes, en què Catalunya fou també la capdavantera d'ençà de l'Edat Mitjana, demostrant així novament les seves aptituds per les activitats marítimes. I per altre, el de les lleis, on podem comprovar l'enorme avantatge català sobre les altres potències.

I ací són importants dues observacions importants: Que Gènova, tant en el ram de les assegurances com en el de les lleis marítimes, ha pretès ésser el primer, ço és, l'inventor de les institucions que els regeixen. Nogensmenys, ja hem vist com al marge de les seves pretensions, en el cas de les assegurances hi ha el fet indiscutible de la celebritat de les "Segu-retats" catalanes, deguda precisament a ésser les millors, a més de les primeres. I pel que concerneix les lleis marítimes ocorre el mateix. També ací Gènova ha temptat assolir la fama no pas per haver creat les seves pròpies institucions, sinó que ha maldat a fi i efecte que aquelles fossin tingudes i considerades genoveses.

Així ho explica l'il·lustre Guillem M. de Brocà, el qual en un article publicat al Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (any 1911), i titulat "Crítica d'una nova edició italiana del llibre del Consolat de Mar", ens fa saber que en el pròleg de tal edició, Odon Sciolla recapta per Gènova la paternitat del llibre del Consolat de Mar en "termes que indueixen a la sospita de patir d'un apriorisme per satisfer l'amor patri dels iniciadors de la nova edició". I abans en el cos de l'article Brocà retreu a Sciolla de no conèixer la bibliografia del susdit Codi i no atendre's al rigor de les dades històriques ni a les exigències de la lògica.

Aquests fets postulats -infundadament- per Gènova enfront de dos monuments històrics catalans incontrovertibles, és paral·lel i es relliga amb el problema de Colom. Aquí, també, al costat o enfront del Descobridor -que tot proclama com a català- va sorgir un Colombo, tan despullat de virtuts escaients com aquelles pretensions acabades d'assenyalar. El cas de Colom, tanmateix, no ha pogut rebre encara una solució justa i admesa, tot i la seva evidència, per tal com és massa públic i hi ha massa gent que hi està involucrada i que no pot consentir i admetre el seu fracàs, i encara, ultra això, hi ha la circumstància que es tracta d'un problema enterament polititzat en el qual hom no pot reconèixer, és a dir, -els contraris al Colom català- per principi i per patriotisme (sic), un fet que els esbulla el seu programa vital. I ací podríem anar esgranant nous paral·lelismes en la cartografia, en la tècnica bancària, etc. però fóra ja impertinent i prolix.

Clourem, doncs, aquest breu assaig amb unes paraules de R. Carreras Valls, en el seu llibre aparegut el 1928, que duu el títol de "La descoberta d'Amèrica (Ferrer, Cabot, i Colom)". Són les següents: "Catalunya, entenent com a tal Mallorca, València, Rosselló i tota terra de parla catalana, creà aquests homes de mar, tan cosmopolites com la mateixa mar. No hem de discutir a qui serviren ni perquè prengueren altres nacionalitats. Lloem l'obra que realitzaren, perquè ella fou l'obra de Catalunya".

UNA CONVERSIÓ INESPERADA

Per Josep M. d'Ortadó i de Maymó

Era cap a finals de setembre de l'any 1473 quan solcaven la mar Mediterrània set naus armades del rei Reynel d'Anjou.

La Generalitat de Catalunya i els catalans s'havien revoltat contra el seu rei, Joan II Sense Fe, de la dinastia estrangera castellana dels Trastàmara, intentant instaurar novament la vertadera, la fundada per Guifré I el Pilós, del qual el rei Reynel o René era descendent.

Els cònsols de mar de Barcelona, assabentats de la presència d'aquests vaixells, van publicar un avís per als navegants amb data 3-10-1473, l'original del qual es troba a l'Arxiu oficial de la ciutat de Barcelona. Aquest avís comença així: "Avis de un corsari appellat Colom qui mena VII naus armades."

Aquest mateix corsari, ni més ni menys que el futur descobridor d'Amèrica, ja convertit en almirall i virrei, va confirmar aquest fet als reis Catòlics amb carta des de l'illa Espanyola pel gener de 1495, dient:

"Va esdevenir-me que el rei Reynel, que Déu hagi rebut en la seva sina, m'envià a Tunis perquè m'emparés de la galiota Fernandina i com que jo era ja travessant l'illa de Sant Pere, a Sardenya, una Saiga m'assabentà que aquesta galiota estava acompanyada de dos navilis i d'una carraca. En oir aquesta nova, la gent que m'acompanyava va tenir por i no volgueren continuar el viatge, a menys que no anéssim a Marsella a prendre una altra nau i homes de reforç."

Ferran Colom, el segon fill de l'almirall,

fundador de la cèlebre Biblioteca Colombina de Sevilla i autor de la Història, o sigui, la biografia del seu pare, ens hi explica com aquest va naufragar en aigües de Portugal i que com a conseqüència va estar a punt de morir.

Si rectifiquem en l'explicació de Ferran, el nom de Colombo-jove pel de Guillem de Casanova-Colom, parent del futur descobridor; i les galeres venecianes per genoveses, veiem el que realment va passar en aquell combat naval del 13-8-1476.

"Mentre l'almirall navegava en companyia d'aquest Colombo-jove, cosa que feu durant llargs anys, esdevingué que, havent sabut que quatre grans galeres venecianes tornaven a Flandes, anaren a llur recerca i les trobaren entre Lisboa i el cap de Sant Vicenç, que és a Portugal. I, havent vingut a les mans, es barallaren furiosament... Aquest incendi havia fet ja tants de mals, que els qui romanien allà no podien sinó gitar-se a l'aigua. Això és el que varen fer els que ho pogueren fer, preferint morir així que no pas suportar el turment del foc. Però com que l'almirall era un excel·lent nedador, i veient que sols una mica més de dues llegües el separaven de la costa, va prendre un rem que l'atzar li va presentar; i adés nedant, adés reposant sobre aquest ajut, va plaure a Déu, que el reservava per més grans coses, de donar-li la força d'arribar a terra, on arribà tan fatigat i extenuat pel seu llarg sojorn en l'aigua, que trigà dies a reposar-se'n."

Què devia pensar aquest noble català convertit en corsari durant els dies que segons el seu fill va trigar a refer-se? Ell s'havia trobat en grans perills durant la seva vida de corsari, però segur que mai no havia vist la mort tant a prop com aquesta vegada.

Molts dels que vam patir la guerra de 1936-1939 sabem per pròpia experiència que, quan hom es troba en aquestes greus circumstàncies extremes, generalment si pot fa un seriós i ràpid inventari del que ha fet durant la seva vida. I si cal, es fa també un propòsit d'esmena. Perquè és ben cert que "l'única cosa que ens queda en aquest món és el goig d'haver pogut proporcionar satisfacció i alegria als altres".

Quasi segur que Colom ho va fer així, i el fins aleshores ferotge corsari es va convertir inesperadament en un normal i pacífic navegant amb la sola dèria d'emprar els seus grans coneixements nàutics, a la recerca de noves terres, i amb la sola intenció d'evangelitzar els seus nadius en la fe del Crist.

El primer que va fer va ser canviar-se el nom, Joan, pel de Xristo-ferens, que vol dir *portador del Crist*. Després es va ordenar terciari de l'orde franciscà, l'hàbit del qual va portar moltes vegades.

Cristòfol Colom vol descobrir i evangelitzar -no conquistar- els possibles habitants de terres fins aleshores desconegudes, i per això en el seu segon viatge, una vegada aconseguit el descobriment, es va emportar el pare de Boil i deu frares més de Montserrat. Però, tal com va dir l'any 1989 a Barcelona el màrtir pare Ignaci Ellacuria S.J. *"Espanya va anar a Amèrica a dominar, a ampliar el seu poder i les seves fonts de riquesa"*.

D'aquí que, als catalans, se'ls prohibeixi anar a Amèrica i Colom sigui apartat i privat del seu càrrec de governador general i sigui empresonat. Finalment, els reis dits els Catòlics tampoc no compleixen el signat a favor d'ell en les *Capitulacions*, i l'home que els havia fet els reis més poderosos de la terra mor a Valladolid embolcallat en l'hàbit de Sant Francesc, vell (70 anys) i pobre, l'any 1506.

En el llibre *Testigos de la fe en América Latina*, Emil L. Sthele ens recorda que 700 bisbes van demanar la canonització de Colom al papa Pius IX. En una antiga llista d'Acta Ordinis Minorum –butlletí de l'orde franciscà– consten 131 franciscans pendents de canonització, entre ells Colom.

No cal dir, doncs, que per molts historiadors i altra gent que s'ha endinsat en el coneixement de la biografia d'aquest gran navegant i descobridor català, Cristòfol de Colom és considerat el primer màrtir d'Amèrica.

Aus de bin nistat apsthar Colom.
quy menau. by. Naus armades.

[illegible]

"Emile L. Sthele recorda que 700 bisbes van demanar al Papa la canonització de Cristòfor Colom, i molts historiadors i altres gentes el consideren el primer màrtir d'Amèrica"

Entrevista

Reproduïm, pel seu interès, l'entrevista que el periodista d'el Punt, Òscar Palau, va fer al director de l'Arxiu Nacional de Catalunya, Sr. Josep M. Sans i Travé. Les seves declaracions, com no podia ser altrament, aporten un contingut que mereix l'atenció dels nostres associats. (El Punt, dimarts 18 d'abril del 2000).

-Què guarda a l'Arxiu Nacional de Catalunya?

-«Bàsicament, i per això es va crear, la memòria escrita de l'actuació política i administrativa del Govern de Catalunya des de 1979. Però, compte!, l'Arxiu té uns dèficits, perquè respon al que ha estat aquest país, que no ha recuperat les institucions d'autogovern fins ara. En l'etapa anterior, aquestes institucions van durar poc, i la memòria històrica escrita dels precedents de la Generalitat actual —la Diputació del General, que va de 1359 a 1714— avui està dipositada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Espero que algun dia, quan les coses funcionin com cal, cada institució arxivística guardará la documentació que li escau.»

-Creu que el fons hauria de passar a la Generalitat?

-«Sóc una persona respectuosa amb el contingut de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, que pel que fa a l'Arxiu de la Corona d'Aragó diu que es crearà un patronat en què participará la Generalitat i les altres comunitats autònomes implicades, que n'assumiran la responsabilitat. Una cosa, doncs, és el que pensi com a historiador i estudiós, i una altra, el que s'ha de fer, que és respectar la lletra de l'Estatut.»

-Parlant de polèmiques, cal recuperar els papers de Salamanca?

-«No, els arxius de Salamanca s'han de quedar allà; ara bé, la documentació catalana que s'hi guarda, que va ser usurpada a aquest país durant la Guerra Civil, és d'estricta justícia que torni algun dia. Si en un moment donat, i en unes certes circumstàncies, un exèrcit entra en un país i en confisca documentació, després s'ha de retornar, com van fer amb els béns dels partits polítics. Nosaltres no hem volgut mai l'arxiu de Salamanca: el que des de fa molts anys ha reclamat el Parlament és la documentació catalana —507 lligalls de la Generalitat, però també de grups polítics, sindicals i culturals—. Tot i això, avui l'Arxiu de Catalunya guarda molta més documentació de la Generalitat republicana que la que hi ha a Salamanca.»

La nostra història

-Quin és l'episodi més fosc de la nostra història?

-«És força recent. Del que va passar entre el mes de gener de 1939 i el 1945 amb els responsables de la Generalitat a l'exili no en sabem gaires coses, és un període molt obscur. Aquesta documentació va sortir del nostre país amb el govern de la Generalitat, però va topa amb els problemes de la invasió nazi a París, i això va provocar un gran desgavell.»

-Coneixem prou la nostra història?

-«És obvi que hi ha un desconeixement general del que ha estat el procés històric dels catalans, principalment perquè hem viscut una etapa llarga d'anormalitat política. Des del punt de vista nacional, em sembla absolutament imprescindible conèixer la història de Catalunya; des de la seva lògica, doncs, era normal que no s'ensenyés amb la profunditat que calia, almenys a batxillerat. Una altra cosa era la universitat, on es feien veritables esforços per ensenyar una història objec-

tiva, que respongués a les necessitats de l'alumnat. La nostra és una història diferent, si bé amb moltes coincidències amb els pobles de la vora.»

-Vol dir que és més propens a ser nacionalista qui coneix la història?

-«Et diré una cosa: jo vaig arribar al nacionalisme a través del coneixement de la història del meu poble. Hi ha gent que hi arriba d'altres maneres, o gent que, coneixent la història del seu país, es proclama internacionalista. De fet, jo també sóc, d'això, igual que sóc europeïsta, perquè, a més, sóc dels que s'ha format fora. A Bolonya, jo no era *spagnolo*; jo era *catalano*, encara que en alguns ambients això no s'entén. La gent que té coneixements profunds de la història europea, però, sap perfectament què és un català.»

-La història deu amagar sorpreses a cada pas...

-«Si, per exemple, fa poc temps va ser repatriat l'arxiu de Conangla i Fontanillas, un senyor de Montblanc que va fer la primera Constitució democràtica de l'Havana. Tot el seu llegat ens ha hagut d'arribar de Miami, i vaig quedar al·lucinat de la quantitat d'informació que sobre la meua comarca, la Conca de Barberà, ens va arribar de Miami.»

-Colom era català?

-«No ho sé, però sospito que sí, per un argument quasi definitiu, que veig que no utilitzen els historiadors. A l'Arxiu Històric de Protocols hi ha un document que explica que un dels fills de Colom va atorgar un poder a una persona que venia a Barcelona perquè hi vengués una o dues cases. A veure quin senyor que fos un simple mariner, a principi del segle XVI, tindria una o dues cases a Barcelona, si no en fos originari? Això indica que, si no n'era fill, almenys hi estava molt arrelat.

Un arxiu gegantí

-Faci'm un balanç del funcionament de l'Arxiu.

-«Tot i que és bàsicament de l'administració catalana, també és l'Arxiu Històric Nacional, en el sentit que ha de recollir la documentació del país que sigui important com a memòria històrica escrita, de personatges, empreses, associacions o patrimonis. En vint anys, hem passat del no res a tenir uns quaranta quilòmetres de prestatgeria, que és una barbaritat. Això vol dir que s'ha fet una tasca molt important de captació de fons, i hi ha hagut molta gent, des de particulars fins a institucions, que ha confiat en l'Arxiu i ha cregut que la millor manera de conservar la documentació i posar-la a disposició dels investigadors era per mitjà de l'Arxiu Nacional. Això ha permès que ens hàgim convertit en el centre arxivístic del país.»

-Del país, i de l'Estat?

-«Si, sense cap mena de dubte. L'Arxiu Nacional és de primera divisió i pot competir perfectament amb altres arxius europeus. Ara bé, no podem ser mai com els arxius francesos, perquè ens falta una part molt important al·lusiva a Catalunya, que és l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Els arxius nacionals francesos comencen amb l'arxiu de la monarquia, que nosaltres, si més no segons l'Estatut, no tindrem mai. Ens falta una pota, però les tres de què disposem ens permeten estar del tot consolidats.»

-Arribarà a faltar espai, a l'Arxiu?

-«No ens en faltarà mai, perquè la possibilitat de creixement és prevista. Tenim un terreny annex a l'edifici actual, on es poden situar els dipòsits per a la documentació, que facilita el creixement per a molts anys. A més, amb la introducció de les noves tecno-

logies hi haurà un canvi substancial en els suports de la documentació i, probablement, no caldrà pensar en ampliacions.»

-Amb els microfilms, però, el paper ja no és necessari...

-«No, però tampoc el llencem; de fet, ara encara funcionem amb papers. Això, però, canviarà absolutament d'aquí a uns anys, quan ja no emmagatzemarem paper, sinó altres suports documentals. El nostre repte és veure el problema que implicaran les noves tecnologies i buscar una solució per al seu emmagatzematge.»

-És partidari de la centralització de documents?

-«Quan el 1980 el conseller Max Cahner va impulsar la política d'arxius, hi havia tres opcions: la concentració absoluta de la documentació històrica en un gran arxiu a la capital —com han fet els països subdesenvolupats—; l'atomització absoluta als llocs d'origen —amb la qual cosa sorgien infinits arxius— o bé, una concentració mitjana. Al nostre país, aquesta correspon a la concentració comarcal, que l'any 80 no tenia un reconeixement administratiu i polític, però que tenia el precedent de la Generalitat republicana. Per salvar el patrimoni d'aquest país es va decidir fer arxius comarcals, on es concentrés tota la documentació, i no sols la dels ajuntaments: delegacions de la Generalitat, conselleries, hospitals...»

-Quins avantatges té?

-«Amb la concentració mitjana no espolies el patrimoni històric d'una comarca, i a més pots atendre perfectament la documentació de la circumscripció, i una institució ho pot assumir bé. Als investigadors els és relativament fàcil, anar a la capital de comarca, igual que els nens hi van a l'escola. Alhora, es dona la possibilitat als municipis i les institucions que conservin els seus

arxius, si ho volen, tot i que per a un investigador és molt més fàcil anar a un sol lloc on sap que trobarà tot el material. Les persones de categoria des del punt de vista arxivístic ens van dir que havíem pres una opció perfecta.»

Els dietaris

-En què treballa, ara?

-«Dirigeixo els dietaris oficials de la Generalitat de Catalunya des del 1411 fins al 1714, dels quals ja hem editat sis volums dels deu que tenim previstos.»

-Per què són tan importants, aquests dietaris?

-«Perquè expliquen la història, dia a dia, del que passava a la casa de la Diputació del General, vista pels seus oficials, i amb totes les relacions polítiques entre els components del consistori —representants de la clerecia, dels militars i del poble—. A la plaça de Sant Jaume de Barcelona, per dir-ho d'alguna manera, hi ha hagut sempre dos poders, que moltes vegades no han coincidit en actituds i interessos polítics. És curiós, però municipi i Diputació del General només han coincidit quan el país s'ha trobat en moments de perill, fet que tampoc no és anormal: un país funciona a força de les seves pròpies contradiccions. Així, hi ha un registre de les tensions que hi havia entre el Consell de Cent i la Diputació del General. Tot i això, el més important que apareix en els dietaris són les relacions entre la Generalitat, representant absolut del país, i la monarquia de Madrid.»

-Eren tenses, llavors?

-«En alguns moments, són supertenses. Els dietaris que ara han sortit, per exemple, registren els precedents de la Guerra dels Segadors i la mateixa guerra, que no es fa al 1640: hi ha anys al davant en què es veu que això acabarà malament.»

-Així, ens recomana aquests llibres?

-«Vivament, perquè estan tan ben escrits, que el meu pare, que és un pagès de Solivella, entén perfectament el que diuen. El català que s'escrivia el 1400 era perfecte. A més, hi ha trossos absolutament literaris, i novel·listics, que són tota una relació costumista de la Barcelona de cadascuna d'aquelles èpoques. Són una crònica de la vida social de la ciutat, una font inesgotable, que de fet tampoc no s'havia consultat mai i els historiadors no coneixien. Amb els dietaris sols, avui es podria escriure tota la història de la Generalitat.»

In memoriam

Eduard Tell i Nohet, va morir a Barcelona el dia 2 de febrer d'enguany, després de tota una vida dedicada al servei de Catalunya.

A la Universitat de Barcelona seguí els estudis de Dret. Era la dècada dels anys cinquanta, temps en què un gruix de joventut universitària pren consciència que a aquesta generació, i des de la Universitat, també li cal fer alguna acció per despertar el sentit patriòtic i la dignitat de catalans. Tell s'apunta a la lluita.

El 1956 pren part activa en les manifestacions de protesta dels estudiants, també actua en la segona vaga de tramvies, de l'any 1957, en què són defenestrades de la Universitat Central, les fotografies de Franco i de José Antonio que, de forma obligatòria, presidien tots els edificis públics. És un dels promotors de l'Assemblea del Paranimf. Per tot això, i per ser un dels editors de *Fulla Clandestina dels Estudiants*, és detingut i processat. S'exilia el 1957. A l'interior, la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya (FNEC) es revitalitza clandestinament. E. Tell actua des de l'exterior,

esdevé, des de Brussel·les, el representant de la FNEC als organismes internacionals. Aquests organismes internacionals donaven el seu reconeixement a la delegació catalana de la FNEC, al marge de la delegació espanyola que era representada per la Federación Universitaria Democrática Española (FUDE).

Col·laborà estretament amb Manuel Viusà, que vivia a París.

Era un gran coneixedor de la cultura jueva, viatjà diverses vegades a Israel convidat pel Likud. També va ser un especialista sobre el call jueu de Girona. En els darrers temps s'havia iniciat en la pantologia, la religió del filòsof Francesc Pujols. Com a darrera voluntat, decidí fer donació al poble català, a través de la Biblioteca de Catalunya i de l'Arxiu Nacional de Catalunya respectivament, dels seus nombrosos llibres i documents.

Des del començament participà en les tasques del Centre d'Estudis Colombins, n'esdevingué secretari i fou cap de redacció del Butlletí del Centre al llarg de tres anys.

Creiem que cal deixar constància d'aquest patriota que, en temps difícils va lluitar per Catalunya, la seva cultura i la seva llibertat.

J.T.P.

Bibliografia

VERDERA, Nito. *De Ibiza y Formentera al Caribe: Cristóbal Colón y la Toponimia*. Eivissa, 2000. Editat en col·laboració institucional.

El llibre que avui intentem ressenyar ens mostra dues qüestions innegables. La primera, que Verdera és un estudiós incessant de la temàtica colombina i l'altra, que el treball suau editat presenta una de les feines més àmplies sobre la toponímia i àmbit d'origen del Descobridor.

El llibre està estructurat en cinc parts. Comença per situar el lector en la qüestió toponomàstica per endinsar-se en la concreció d'aquesta ciència, i l'ús que en fa Cristòfol Colom en el seu diari de navegació. Continua remarcant la perícia de l'Almirall com a expert navegant, per acabar amb els rumbos recomanats als velers en el seu navegar per la Mediterrània occidental en el marc que tenen aquests en la investigació.

Els altres quatre capítols del llibre analitzen els noms de llocs amb els quals donà nom Colom a mesura que innovava terres.

Verdera esmenta una cita de l'especialista en la matèria que justifica plenament l'esforç erudit del nostre consoci: "otro capítulo interesante el de las traslaciones de nombres. Estamos acostumbrados a los Toledo en Estados Unidos, Guadalajara en México, Barcelona en Venezuela o Santiago en Chile y la expedición es bien conocida. Naturales o al menos simpatizantes del lugar español homónimo que desearon inmortalizarlo en las nuevas tierras de América". És obvi que la referència de l'autor de la citació "del lugar español" és tan vàlid per a qualsevol lloc dels Països Catalans

o del regne de Catalunya d'aquella època.

Cal dir que l'autor no es limita a la terminologia dels noms exclusivament eivissencs sinó que es deté, també, en noms d'altres indrets de les terres catalanes.

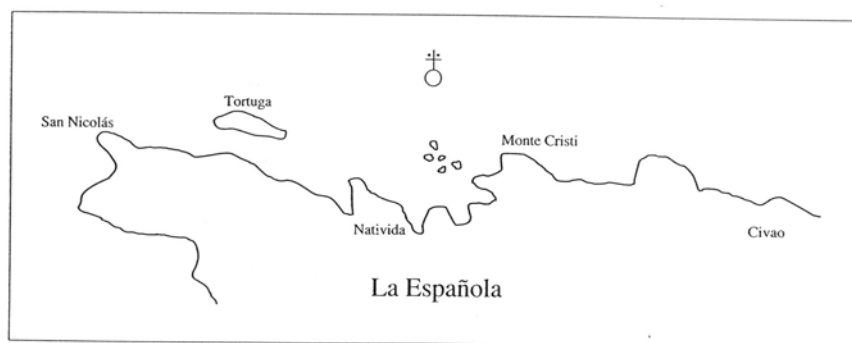
Ens trobem, doncs, davant de 162 pàgines en les quals l'autor presenta els resultats d'una nova recerca en què ha estudiat tots els noms que va fer servir Colom per a donar nom als indrets que anava trobant.

La conclusió de tota la investigació és, per a l'autor, que l'Almirall va fer una translació de noms propis de llocs o topònims de les costes del Mare nostrum al Nou Món i que molts d'aquests es troben a les Pitiüses.

Cal agrair al nostre autor la seva feina i l'endrega dedicatòria que fa per al Centre. Verdera, fill d'Eivissa, hi va néixer el 1934. Pilot de marina mercant, en les rutes per les Antilles va començar a sentir el seu interès per aquest personatge d'àmbit català que és Cristòfol Colom. Té una llarga experiència en el món de la premsa.

J.A.S.

12 - Esquisse de l'île de Haïti par Colomb